

LITTERATUR

FINLANDS KRIG

Av TORD WICKBOM

Det finns grunddrag i Finlands uppträdande under andra världskriget som för alltid måste stå upphöjda över diskussion och kritik. Dess folks okuvliga livsmod och händighet i att klara sig genom de mest pressande och brydsamma situationer, dess soldaters duglighet och sega tapperhet och dess ledares patriotiska vilja lär inte lätteligen låna sig till nedvärdering. Men andra inslag i bilden tarvar ännu åtskillig belysning för att slutgiltigt kunna klarläggas och värderas; det gäller främst de utrikespolitiska.

När de ryska kraven på landavträdelser offentliggjordes i oktober 1939 kom de som en blix från klar himmel för den finländska allmänheten och för yttervärlden, men enligt vad som efter kriget har framkommit ingalunda för den ansvariga ledningen i Helsingfors. Den hade redan i april 1938 kontaktats med liknande krav från den underordnade ryske diplomaten Jar-tsev under former av sekretess vari hans finländska motparter endast alltför fullständigt fogade sig: inte ens riksdagen blev informerad, ens under Moskvaförhandlingarna 1939, vilka därigenom kom att bedömas fristående från sin historiska bakgrund.

Denna period är emellertid nu liksom den följande tiden fram till vinterkrigets tragiska slut i freden av den 13 mars 1940 tämligen väl klarlagd. Vi vet vad som hände, vi känner också med ganska stor säkerhet de huvudagerandes bevekelsegrunder, farhågor och förhoppningar, och den allmänna folkstämning mot vars bakgrund det

dramatiska händelseförloppet utspelade sig har efterlämnat outplånliga spår i våra minnen. Men när vi fortsätter framåt i tiden blir bilden hastigt flimrande. Hur det gick till, när Finland pånytt kom i krig och hur den svåra och ömtåliga uppgiften att småningom föra landet ut ur engagemanget vid Hitler-Tysklands sida koncipierades och genomfördes, det är ett ämne för den historiska analysen som trots en anmärkningsvärt rikhaltig serie vittnesmål av välplacerade iakttagare och medagerande ännu kvarlämnar åtskilliga obesvarade frågor.¹

Ett av de första allvarliga försöken att väga dessa vittnesbörd mot varandra och teckna en sammanhängande bild av den krigstida finländska utrikespolitiken föreligger nu i form av den amerikanske historikern professor C. Leonard Lundins arbete »Finland in the Second World War» (Indiana University Press, Bloomington 1957, pris \$ 5). Det är ett grundligt, välbalanserat och väldokumenterat studium, som förenar den transatlantiske bedömarens långa perspektiv med ett efter omständigheterna överraskande gott grepp om den verkligen mycket särpräglade miljö det här gäller. Men ändå är kanske just det långa avståndet från ämnet professor Lundins achilleshäl: när han i sin svala akademiska efterkrigsatmosfär bedriver sin källkritiska analys tycks han förbise

¹ Jfr G. Hafström, »Presidenten Ryti och Ribbentroppakten», Svensk Tidskrift 1952, s. 252 ff.

det speciella psykologiska trycket över de händelser han studerar.

Lundin sticker inte under stol med att han anser både Sovjetunionen och på ett senare stadium också Tyskland ha skött sina finländska kort mycket illa. Han gör visserligen en större affär av de chauvinistiska tysksympatierna i Finland före kriget än man är beredd att ge honom fog för, men när det gäller det ryska uppträdandet under mellankrigsperioden 1940-41 är han starkt fördömande av dess kortsynthet. En mindre kitslig och misstänksam hållning skulle ha gagnat ryssarnas egna intressen betydligt bättre, anser han och kritiserar särskilt ryssarnas malplacerade åtgärd att vetobelägga det planerade nordiska, senare svensk-finländska försvarsförbundet. På den punkten har han obetingat rätt. Det är bittert ironiskt att tänka på hur mycket som i dag kunde ha varit annorlunda och lyckosammare för oss alla, om den ryska utrikespolitiken den gången hade skötts med större framsynthet.

I stället kom Finland att ohjälpligen driva in i ett nytt krig, nu i förbund med Hitler-Tyskland. Lundin accepterar i stort sett den förklaring till orsakssammanhanget som denna formulering antyder, fastän han tydligen inte riktigt vill tro att den politiska och militära ledningen i Finland förhöll sig så passivt som dess medlemmar har velat göra gällande. Speciellt har han ett gott öga till Mannerheim, vars trovärdighet som memoarförfattare ställs i ogynnsam kontrast till hans karaktärsstyrka och militära kapacitet.

Det är svårt att frigöra sig från intrycket att Lundins egen fingranskning av marskalkens vittnesgillhet inte motsvaras av en lika klar insikt om i hur hög grad de andra huvudvittnena, män som Ryti, Tanner och även den tyske förbindelseofficieren general Er-

furth, är ute i egna ärenden. Och de krav han ställer på absolut följdriktighet i handlandet, särskilt när det gäller Mannerheim, synes på ett ur historisk synpunkt besvärande sätt blunda för dåtidens psykologiska realiteter; ingen gång mer framträdande än under den s. k. Ribbentropkrisen vid midsommaren 1944, då de obehagliga förhandlingarna med den objudne gästen från Berlin bokstavligen skedde till ekot av kanondundret på Karelska näset, där det finländska försvaret hade pressats till sammanbrottets rand.

Men om man bortser från denna invändning, som kan tjäna till att påminna om hur viktigt det i alla utrikespolitiska bedömningar är att ställa dokumentens ordalag mot deras egen lokal- och tidsbundna bakgrund, är professor Lundins studie övervägande förtjänstfull och nyttig. Någon mer djupgående omvärdering erbjuder den inte utan innebär snarast ett bekräftande och förtydligande av den bild man redan hittills dunkelt har kunnat göra sig. Och dess lärdom är kanske främst vilket ödesdigert ansvar en statsledning ådrar sig genom att agera bakom lyckta dörrar utan att ta allmänheten i sitt förtroende, när det gäller grundläggande nationella angelägenheter.

Det är lätt att i efterhand kritisera de krigstida ansvariga i Finland för deras hemlighetsmakeri, och man får naturligtvis akta sig för efterrationaliseringens sköna konst; men det är också svårt att inte tro, att om Finlands folk eller åtminstone dess riksdag och andra förtroendemän ända från 1938 förtroende hade bemötts med fullt öppet förtroende av sin regering, så hade opinionsläget 1943 och 1944 kunnat underlätta och inte som nu var faller försvåra det ändock så utomordentligt krävande fredsarbetet. Det är en dyrköpt lärdom; må vi alla se till att den inte betalades förgäves.